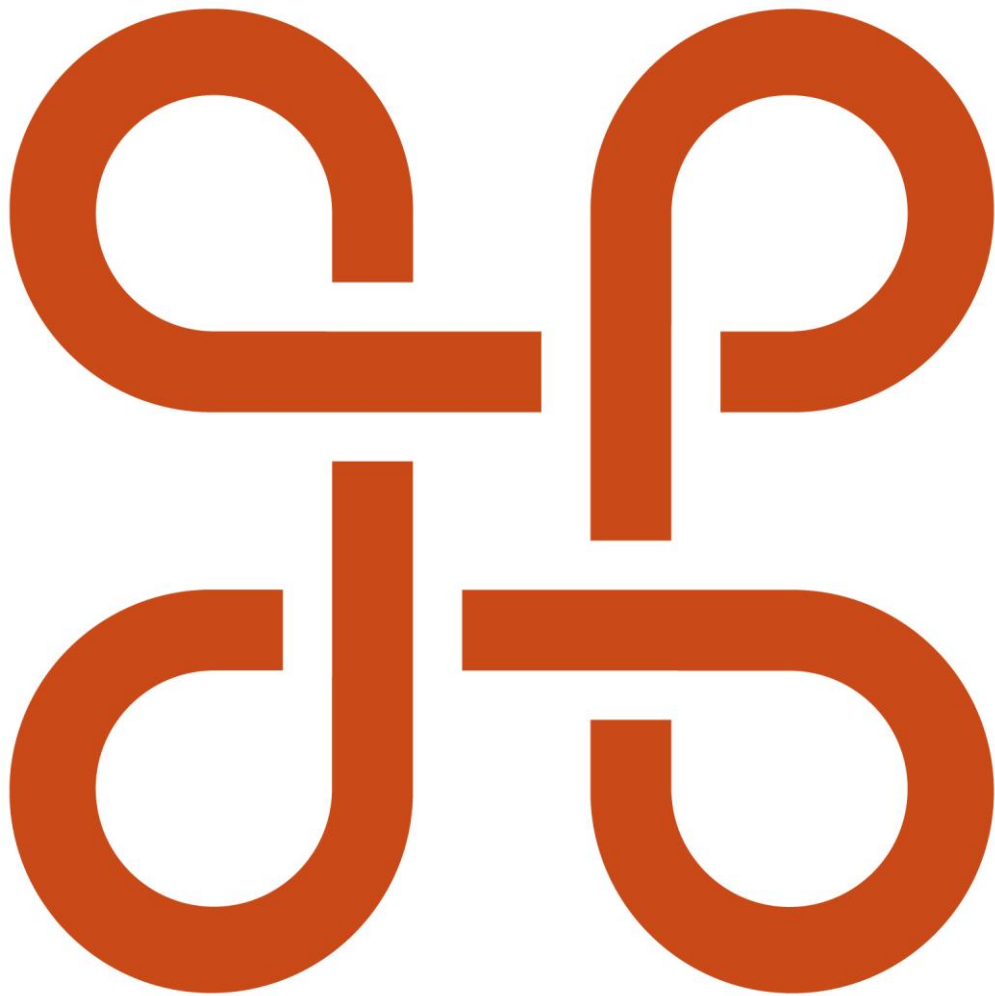

Kulturvärden i energideklarationen

Analys av byggnadsdata

RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Riksantikvarieämbetet
Box 1114, 621 22 Visby
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2023-11-20
Delrapport: Kulturvärden i energideklarationen – analys av byggnadsdata
Text: Ingen upphovsrätt
Bilder och illustrationer: Creative Commons licens CC BY där inget annat anges.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Bakgrund – lag, förordning och föreskrifter om energideklaration ...	4
1.2 Projektet	4
1.3 Mål med delstudien	5
1.4 Data och metoder	5
2. Resultat	6
2.1 Svar på frågan om byggnaden har kulturvärden	6
2.2 Energiexpertens behörighet.....	8
2.3 Rekommendationer om energieffektiviserande åtgärdsförslag.....	9
3. Slutsatser och förslag på vidare arbete	12
4. Referenser	13

1. Inledning

1.1 Bakgrund – lag, förordning och föreskrifter om energideklaration

Enligt lagen om energideklaration för byggnader (2006:985) krävs energideklarationer för alla byggnader som upplåts med nyttjanderätt, offentliga byggnader samt byggnader som säljs. I energideklarationen visas byggnadens energianvändning samt förslag på åtgärder som kan minska energianvändningen. Det innebär att de hanterar flera aspekter som berör kulturvärden.

Enligt Boverkets föreskrifter och allmänna råd (2007:4) om energideklaration för byggnader får kostnadseffektiva rekommendationer om åtgärder som lämnas i energideklarationen inte leda till negativa konsekvenser för byggnadens kulturvärden. Om byggnaden i fråga är byggnadsminne enligt 3 kap. 1 § kulturmiljölagen (1988:950) eller 2 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen eller är sådan särskilt värdefull byggnad som avses i 8 kap. 13 § plan- och bygglagen (2010:900) får enbart sådana rekommendationer om åtgärder lämnas, som inte riskerar att skada byggnadens värden ur historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. I ett allmänt råd görs tillägget att fönsterbyten och tilläggsisolering riskerar att skada en byggnads kulturvärden, medan åtgärder som intrimning av styr- och reglerfunktioner normalt inte gör det.

Boverkets föreskrifter och allmänna råd (2007:5) för certifiering av energiexpert, CEX föreskriver att sådana särskilt värdefulla byggnader som avses i 8 kap 13 § plan- och bygglagen (2010:900) alltid är att betrakta som *komplexa byggnader*, och för att genomföra energideklaration på en komplex byggnad krävs att energiexperten är certifierad på kvalificerad behörighetsnivå. För behörighetsnivå *kvalificerad* krävs kunskap om hur byggnaders kulturhistoriska och arkitektoniska värden kan påverkas av olika energieffektiviseringsåtgärder, för *normal* behörighetsnivå krävs ska energiexperten ”ha kännedom” om detsamma. För båda behörighetsnivåerna krävs kännedom om relevanta delar av miljöbalken och kulturmiljölagen (1988:950) samt de relevanta förordningar och föreskrifter som meddelats med stöd av dessa lagar.

1.2 Projektet

Projektet *Kulturvärden i energideklarationen* genomförs i samverkan mellan Riksantikvarieämbetet och Boverket som en åtgärd som ingår i samverkansmål 3 om kunskapsutveckling samt uppföljning och tillämpning av relevant lagstiftning och ekonomiska styrmedel. Syftet med projektet är att utreda hur kulturvärden uppmärksammas i samband med energideklarationer, belysa eventuella brister i

dagens system när det gäller hänsyn till kulturvärden och ge förslag på hur eventuella brister kan åtgärdas. Målet med projektet är att kulturvärden hanteras på ett bra sätt inom energideklarationssystemet.

1.3 Mål med delstudien

Den första delen av projektet har haft som mål att kartlägga och analysera hur kulturvärden hanteras inom energideklarationssystemet idag. I denna delrapport görs en analys av nuläget för att synliggöra behov av åtgärder som ska ligga till grund för planeringen av kommande arbete. En slutrapport tas fram 2024.

1.4 Data och metoder

Tim Johansson på forskningsinstitutet RISE har genomfört en dataanalys för att beskriva nuläget. Uppdraget bestod i att utreda hur kulturvärden uppmärksammas i samband med energideklarationer och belysa eventuella brister i dagens system när det gäller hänsyn till kulturvärden. Uppdraget genomfördes i dialog med Otto Ryding (Boverket) och Anna Donarelli (Riksantikvarieämbetet).

För dataanalysen användes Lantmäteriets Fastighetsregister, Boverkets Energideklarationsregister, Riksantikvarieämbetets Bebyggelseregister samt länsstyrelsernas Räkna Q-karta.

Bebyggelseregistret har använts för information om vilka byggnader som är skyddade som enskilda eller statliga byggnadsminnen. Informationen om byggnadsminnen (BM) och statliga byggnadsminnen (SBM) är av hög kvalitet och i stort heltäckande. Totalt utgjordes underlaget av 10 505 byggnader.

Räkna Q-kartorna har tagits fram inom ramen för länsstyrelsernas regionala miljömålsuppföljning och omfattar 19 av 21 län (Stockholm och Jönköping ingår inte). På kartorna redovisas byggnader som är formellt skyddade som kulturhistoriskt värdefulla i detaljplan. Ett urval i Räkna Q gjordes, vilket innehöll de byggnader som omfattas av rivningsförbud och bestämmelser om skydd av kulturvärden. Urvalet gjordes för att undvika att få med bestämmelser som inte gäller byggnader. Totalt utgjorde urvalet 16 837 byggnader.

Fastighetsregistret har använts för kontroll av matchningen mellan energideklarationsregistret, Bebyggelseregistret och Räkna Q-kartorna. Fastighetsregistret innehåller i princip alla Sveriges byggnader.

Energideklarationsregistret har använts för jämförelse mellan ifyllda uppgifter om byggnaders kulturvärden och data om byggnader med skydd av kulturvärden i Bebyggelseregistret och Räkna Q. I energideklarationsregistret har även uppgifter om åtgärdsförslag och energiexpertens behörighetsnivå kontrollerats.

Åtgärdsförslag med potentiell påverkan på kulturvärden har särskilt uppmärksammats. En del att datauttaget, energideklarationsversion (2.5), visade sig innehålla felaktigheter som gjorde att svaren på frågan om kulturvärden inte gick att utläsa. Den motsvarade ca 10% av ytan för det aktuella datauttaget. Energideklarationsregistret innehåller ca 650 000 energideklarationer.

2. Resultat

2.1 Svar på frågan om byggnaden har kulturvärden

I energideklarationen ska energiexperten besvara frågan om byggnaden har kulturvärde. Frågan om kulturvärden och de olika svarsalternativen lyder:

Är byggnaden skyddad som byggnadsminne eller en sådan särskilt värdefull byggnad som avses i 8 kap 13 § PBL?

- Nej
- Ja enligt 3 kap KML
- Ja enligt SBM-förordningen
- Ja, är utpekad i detaljplan eller områdesbestämmelse
- Ja, är utpekad i annan typ av dokument
- Ja, egen bedömning

Att uppge om byggnaden har kulturvärde eller inte har varit obligatoriskt sedan juni 2013. Frågan var i de första versionerna annorlunda utformad men i databearbetningen har svaren från äldre versioner anpassats till den nya.

Analysen av byggnadsdata (se bilaga) visar att totalt 3 899 byggnader som återfinns i Räkna Q, och därmed i detaljplan eller områdesbestämmelser, har energideklaration. Av dessa har 1 039 byggnader registrerats med någon variant av ”ja” på fråga om kulturvärde i energideklarationen (inte alltid den korrekta). Totalt återfinns 1 846 byggnadsminnen i energideklarationsregistret. Av dessa har 1 108 byggnader korrekt registrerats som byggnadsminne och i 313 fall har frågan om byggnaden har kulturvärde besvarats med ”nej”, övriga har hänvisat till fel typ av skydd. Totalt 2 393 byggnader har registrerats som byggnadsminnen trots att de inte är det (de kan dock ha något annat slags skydd eller vara utpekade i lokala underlag). Precisionen i ”ja”-svaren har vi i den här analysen bedömt vara mindre viktig. Det vill säga har energiexperten fyllt i något av de jakande alternativ som

finns i energideklarationen men hänvisat till fel lagstiftning är det ett mindre problem än om energiexperten inte alls noterat att byggnaden har kulturvärden.

För totalt 17 964 byggnader besvaras frågan om kulturvärden med någon variant av ”ja”. Vid en jämförelse med data om byggnadsminnen (Bebyggelseregistret) och Räkna Q-registret visade det sig stämma i 2 455 fall (om vi bortser från hänvisning till rätt lagstiftning). I 15 509 energideklarationer har energiexperten svarat ”ja” på frågan om kulturvärden utan att byggnaderna i fråga varken är BM eller förekommer i Räkna Q, men eftersom underlaget från Bebyggelseregistret och Räkna Q är långt ifrån heltäckande när det gäller byggnader med kulturvärden är det resultatet väntat. Den data om kulturvärden som vi har använt oss av för att kontrollera graden av korrekta svar, Bebyggelseregistret och Räkna Q, innehåller bara byggnader med formellt skydd av kulturvärden. Många byggnader med kulturvärden är utpekade i exempelvis kommunala kunskapsunderlag vilka inte är samlade på nationell nivå och inte ingått i det dataunderlag vi använt. Befintliga och tillgängliga data om byggnaders kulturvärden är alltså inte heltäckande. Energiexperten har ju även möjlighet att, förutom kontroll i nationella eller lokala register, lägga in en egen bedömning om byggnadens kulturvärden. Vad som kan sägas vara problematiskt är istället de 2 690 energideklarationer i vilken frågan om kulturvärden felaktigt besvarats med ”nej”, då det i alla dessa energideklarationer handlar om byggnader som har ett formellt lagskydd för sina kulturvärden (se tabell 1).

Tabell 1: Svar i energideklarationen jämfört med data om skydd av kulturvärden från Bebyggelseregistret och Räkna Q.

		Svar i energideklarationen (kulturvärden)	
		Ja	Nej
Formellt skyddad (BM, SBM eller skydd i DP/OB)	Ja	2 455	2 690
	Nej	15 509	587 691

2.2 Energiexpertens behörighet

Byggnader med kulturvärden är att betrakta som komplexa byggnader enligt Boverkets föreskrifter och allmänna råd (2007:5) för certifiering av energiexpert, CEX. För att genomföra energideklarationer på komplexa byggnader krävs att energiexperten har behörighetsnivå *kvalificerad* (K). En kontroll bland energideklarationerna för byggnader där frågan om kulturvärden besvarats jakande visade att ca 90% av energiexperter som hanterar byggnadsminnen är av rätt behörighet och ca 70% när det gäller byggnader skyddade i detaljplan. Detta ska jämföras med att 64% av alla energiexperter har behörighet K och 36 % behörighet N enligt en sökning på Boverkets webbsida ”Hitta certifierade personer” i december 2022. Sökningen är en ögonblicksbild och behöver inte säga något om hur fördelningen såg ut när den enskilda energideklarationen upprättades. Resultatet indikerar dock att det i viss mån har uppmärksammats att det fodrats behörighet K vid deklaration av byggnadsminnen, medan när det gäller byggnader skyddade i detaljplan är det mera slumpmässigt om rätt behörighet används.

Analysen av byggnadsdata innehåller också en kontroll av i hur hög utsträckning energiexperter med respektive behörighet har registrerat att byggnaden har kulturvärden i de fall byggnaden är byggnadsminne eller skyddat i detaljplan. Skillnaden visade sig inte vara så stor mellan de båda behörighetsnivåerna (se tabell 2).

Tabell 2: Byggnadsminnen och byggnader i Räkna Q samt om de är registrerade med kulturvärden av energiexpert grupperat på olika behörighetsnivåer.

	Behörighet	Andel korrekt registrerade
Byggnadsminne	Kvalificerad	83 %
	Normal	74 %
Räkna Q	Kvalificerad	36 %
	Normal	21 %

2.3 Rekommendationer om energieffektiviserande åtgärdsförslag

I energideklarationen ges förslag på energieffektiviserande åtgärder. I studien har vi kartlagt vilka åtgärdsförslag som givits i energideklarationerna i syfte att avgöra om byggnadernas kulturvärdesstatus har haft inverkan på vilka åtgärder som föreslagits. Vissa åtgärder förväntas ha en låg påverkan på kulturvärden, hit hör styr- och reglertekniska samt installationstekniska åtgärder. Bland de åtgärder som finns i energideklarationssystemets förvaltslista har följande valts ut som åtgärder med potentiell påverkan på kulturvärden:

- Installation av solvärme
- Installation av solceller
- Tilläggsisolering vindsbjälklag/tak
- Tilläggsisolering väggar
- Tilläggsisolering källare/mark
- Byte till energieffektiva fönster/fönsterdörrar
- Komplettering fönster/fönsterdörrar med innerruta

I energideklarationer där frågan om kulturvärden besvarats ”ja” har åtgärdsförslagen kartlagts. Resultatet har sedan jämförts med åtgärdsförslagen för byggnader där frågan om kulturvärden besvarats med ”nej” och byggnaderna i fråga inte är BM eller har skydd i detaljplan, för att ha en referens som visar frekvensen av de olika åtgärdsförslagen i de fall man inte tar hänsyn till kulturvärden. Kartläggning av åtgärdsförslag har också gjorts i de energideklarationer där frågan felaktigt besvarats med ”nej” (utifrån den data om kulturvärden som vi har tillgänglig), i syfte att avgöra vad konsekvenserna av en felaktig registrering av kulturvärden kan bli.

Sammanfattningsvis kan konstateras att någon större skillnad i vilka åtgärdsförslag som ges för byggnader med identifierade kulturvärden jämfört med andra byggnader inte går att identifiera. I tabell 3 presenteras ett urval av åtgärder som har att göra med fönster. Byggnaderna som är byggnadsminnen och skyddade i detaljplan i den tabellen innefattar alla dem som även identifierats med kulturvärde i energideklarationen. Tabellen ska alltså visa de fall då energiexperten identifierat ett kulturvärde och lämnat åtgärdsförslag, samt referensfallet där inget kulturvärde identifierats av energiexpert och vi inte heller hittar byggnaderna i bebyggelseregistret och Räkna Q. Åtgärdena är fönsterbyte, komplettering av befintliga fönster med extraruta och tätning av fönster. I de fall byggnaderna är byggnadsminnen eller skyddade i detaljplan föreslås fönsterbyte i lägre grad än i referensfallet. Däremot i de fall byggnaden registrerats av energiexpert som en byggnad med kulturvärde förekommer förslag om fönsterbyte i högre grad än i

referensfallet, oavsett byggnadskategori. Fönsterbyte kan anses vara det åtgärdsförslaget i det här urvalet som kan få störst negativa konsekvenser för kulturvärden. Att komplettering och tätning av fönster, som istället kan anses vara fönsteråtgärder som kan genomföras med varsamhet om kulturvärden, föreslås i högre grad i alla byggnadskategorier där kulturvärden identifierats jämfört med referensfallet antyder att hänsyn till kulturvärden tas när energiexperter ger åtgärdsförslag för byggnader som de har identifierat med kulturvärden.

Tabell 3: Åtgärdsförslag på fönster i byggnader där energiexperten identifierat att byggnaden har kulturvärde

Skydd/ kulturvärde	Byggnadskategori [%]	Byte av fönster [%]	Komplettering av fönster [%]	Tätning av fönster [%]	Antal byggnader
Byggnadsminne	Villa	1	6	11,4	201
	Flerbostadshus	2,3	7,9	7,9	216
	Lokaler	2,1	9	6,1	999
Skydd i detaljplan	Villa	0,6	3,6	12,7	165
	Flerbostadshus	2,1	5,3	3,5	342
	Lokaler	3,4	5,3	5,8	532
Registrerat med kulturvärde av energiexpert	Villa	1,8	4,5	12,5	2 922
	Flerbostadshus	5,6	10,6	5,3	7 833
	Lokalbyggnader	6,2	6,9	6,4	4 262
Inget registrerat kulturvärde	Villa	1	1,7	6,7	395 080
	Flerbostadshus	3,9	2,1	3,4	118 927
	Lokaler	4,1	2,2	4,3	53 668

I tabell 4 presenteras samma åtgärder men på byggnader som har skydd som byggnadsminne eller i detaljplan, men där energiexperten inte registrerat att byggnaden omfattas av något skydd. Även i denna tabell är referensvärdena med för byggnader ”utan kulturvärden”. Fönsterbyte rekommenderas i högre grad i bostadshus med missat skydd av kulturvärden jämfört med både referensfallet och byggnader där kulturvärden identifierats – i flerbostadshus som är byggnadsminnen i så mycket som drygt 38% av fallen. Det är fråga om totalt 73 byggnader, vilket kan verka lite, men med tanke på att alla dessa är skyddade som byggnadsminnen, vilket bara ett fåtal flerbostadshus i Sverige är, får det anses problematiskt. I tabell 4 märks det att även komplettering och tätning rekommenderas i högre utsträckning än i referensfallet.

Tabell 4: Åtgärdsförslag på fönster i byggnader där energiexperten missat att identifiera att byggnaden är skyddad som kulturhistoriskt värdefull

Skydd/ kulturvärde	Byggnadskategori [%]	Byte av fönster [%]	Komplettering av fönster [%]	Tätning av fönster [%]	Antal byggnader
Byggnadsminne	Villa	2,6	7,7	18	39
	Flerbostadshus	38,4	4,1	2,7	73
	Lokaler	3,5	4,5	7,5	201
Skydd i detaljplan	Villa	1,3	3,5	8,3	712
	Flerbostadshus	3,3	4,1	5,3	874
	Lokaler	3,7	3,9	5,9	791
Inget registrerat kulturvärde	Villa	1	1,7	6,7	395 080
	Flerbostadshus	3,9	2,1	3,4	118 927
	Lokaler	4,1	2,2	4,3	53 668

Långt ifrån alla energideklarationer innehåller åtgärdsförslag och många innehåller flera. De byggnader som registrerats med kulturvärde i energideklarationsregistret utgör en mycket liten andel av registret. Det är också rimligt att anta att fler åtgärdsförslag ges till äldre byggnader, då det är lättare att uppnå kostnadseffektivitet för åtgärder när byggnadsdelar uppnått sin tekniska livslängd, och byggnader med skydd av kulturvärden är i högre utsträckning äldre. I referensgruppen med byggnader som varken omfattas av ett formellt skydd eller

utgör kulturhistoriskt värdefulla byggnader enligt energiexpertens bedömning ingår stora volymer modernare bebyggelse där åtgärdsförslag i lägre utsträckning ges. Skulle man titta närmare på åtgärdsförslagen, och läsa den beskrivande texten som energiexperten lägger in förutom att kryssa i vilken typ av åtgärd det handlar om så skulle det gå att analysera hänsyn till kulturvärden bättre. Det skulle kräva att specifika energideklarationer granskas närmare.

3. Slutsatser och förslag på vidare arbete

- Lite mer än hälften av alla byggnader med formellt skydd för kulturvärden som förekommer i de register vi har haft tillgängliga för den här studien, har i energideklarationen inte registrerats som byggnad med kulturvärde.
- Den övergripande analysen av åtgärdsförslag ger en preliminär bild av att hänsyn till kulturvärden tas i de fall de uppmärksammas.
- Kunskapen om var man som energiexpert kan hitta information om skydd av kulturvärden, samt vägledning för egen bedömning av kulturvärden behöver öka.
- Kunskapen om varsamma energiåtgärder behöver öka bland energiexperter.

4. Referenser

”Hitta certifierade energiexperter”:

<https://www.boverket.se/sv/energideklaration/hitta-energiexpert/>

Lag (2006:985) om energideklaration för byggnader

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2006985-om-energideklaration-for_sfs-2006-985

Förordning (2006:1592) om energideklaration för byggnader

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20061592-om-energideklaration-for_sfs-2006-1592

Boverkets föreskrifter och allmänna råd (2007:4) om energideklaration för byggnader, BED

https://www.boverket.se/contentassets/4688c6ecfd1a4627aca1013d2dcedd42/konsoliderad_bed_bfs_2007-4.pdf

Boverkets föreskrifter och allmänna råd för certifiering av energiexpert, CEX

https://www.boverket.se/contentassets/d4e1e0018b1a47b0abaa509502a89b52/konsoliderad_cex_bfs_2007-5.pdf

